

DATABÁZE ÚLOHY PRO NADANÉ

Srážecí reakce PŘÍRODOVĚDNĚ BADATELSKÁ OBLAST

učivo pro střední školy

**Mgr. Vendula Provazníková, Gymnázium Židlochovice,
příspěvková organizace**

Cíl: Vysvětlit a v praxi vyzkoušet srážecí reakce, co je to srážení, rozpustnost látek, navrhnout pokusy, jak zjistit, která látka se skrývá v předložených roztocích.

Pomůcky:

Kádinky s 5% roztoky FeCl_2 , FeCl_3 , NaOH , CuSO_4 , Na_2CO_3 , AlCl_3 , AgNO_3 , K_2CrO_4 , $\text{Ba}(\text{NO}_3)_2$, $\text{Pb}(\text{NO}_3)_2$, Na_2SO_4 , KSCN , $\text{K}_3[\text{Fe}(\text{CN})_6]$, $\text{K}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6]$, zkumavky nebo kapkovací destičky, kapátka, kádinky s roztoky o neznámém složení (FeSO_4 , CuCl_2 , $\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3$).

Chemikálie:

Chlorid železnatý FeCl_2 (H 302, H 318, P280, P 305, P351, P338)^[1]

Chlorid železitý FeCl_3 (H 290, H 302, H 315, H 318, H411, P 273, P280, P 305, P351, P338)^[2]

Hydroxid sodný NaOH (H 219, H314, P280, P 305, P351, P338, P310)^[3]

Síran měďnatý CuSO_4 (H 302, H 315, H 318, H400, H 410, P 261, P 264, P 263, P 280, P 301, P 310, P 302, P 352, P 304, P 340, P 305, P351, P338, P 332, P 313, P 362, P 364)^[4]

Uhličitan sodný Na_2CO_3 (H319, P 305, P351, P338)^[5]

Chlorid hlinitý AlCl_3 (H314, P280, P 305, P351, P338, P310)^[6]

Dusičnan stříbrný AgNO_3 (H 272, H 290, H 314, H 410, P 220, P 260, P 273, P280, P 301, P 330, P 331, P 305, P351, P338, P 310)^[7]

Chroman draselný K_2CrO_4 (H 315, H 317, H 319, H 335, H 340, H 350i, H410, P 201, P 273, P280, P 302, P352, P 305, P351, P338, P 308, P 313)^[8]

Dusičnan barnatý $\text{Ba}(\text{NO}_3)_2$ (H 272, H 302, H 319, H 332, P 220, P 305, P351, P338)^[9]

Dusičnan olovnatý $\text{Pb}(\text{NO}_3)_2$ (H 272, H 302, H 332, H 361, H 400, P 220, P 273, P281)^[10]

Síran sodný Na_2SO_4

Thiokyanatan draselný KSCN (H 318, H 412, H 302, H 312, H 332, P 273, P280, P 310)^[11]

Hexakyanidoželezitan draselný $\text{K}_3[\text{Fe}(\text{CN})_6]$

Hexakyanidoželeznatan draselný $\text{K}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6]$

Síran železnatý FeSO_4 (H 302)^[12]

Chlorid měďnatý CuCl_2 (H 302, H 315, H 319, H 335, H 400, P 261, P 273, P 305, P351, P338)^[13]

Síran hlinitý $\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3$

Realizace

Teoretický úvod:

- Co je to rozpouštění?
- Co je to rozpustná a nerozpustná látka? Na čem to závisí?
- Co je to polární a nepolární látka?
- Jak vznikne v roztoku sraženina?
- Jak vypadá?
- Jak odhalit, které ionty jsou v neznámých roztocích? Navrhněte postup.

Postup pokusu

Provedeme srážecí reakce podle tabulky (žáci dostanou čistou a sami si stanoví postup).

Buď s malými množstvími roztoků ve zkumavkách nebo přehledněji a úsporněji na kapkovacích destičkách – do každé jamky kápneme 2 kapky roztoku.

Pozn. Pracujeme s roztoky, z nichž některé jsou škodlivé pro životní prostředí. Po skončení pokusu odpady nevyléváme do výlevky, ale do nádoby k tomu určené.

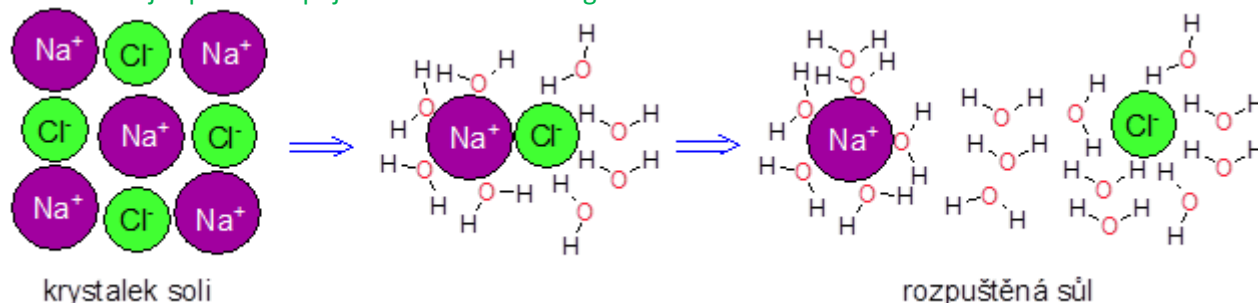
kationt \ aniont	Cl ⁻	(OH) ⁻	(SO ₄) ²⁻	(CO ₃) ²⁻	(CrO ₄) ²⁻	[Fe(CN) ₆] ³⁻	[Fe(CN) ₆] ⁴⁻	(SCN) ⁻
Na ⁺								
Cu ²⁺								
Al ³⁺								
Ag ⁺								
Ba ²⁺								
Pb ²⁺								
Fe ²⁺								
Fe ³⁺								
K ⁺								

kationt \ aniont								

Řešení otázek a úkolů:

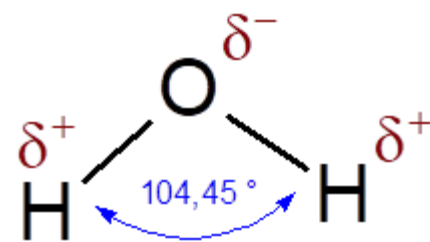
Teoretický úvod:

- Co je to rozpouštění? Rozpad rozpustné látky na jednotlivé molekuly či ionty působením rozpouštědla. Odtrhávání molekul z povrchu pevné látky je zpravidla spojeno se spotřebou energie. U iontových látek molekuly vody (polární rozpouštědlo) obalují ionty a uspořádávají se kolem nich. Tomuto jevu se říká solvatace a je zpravidla spojen s uvolněním energie.

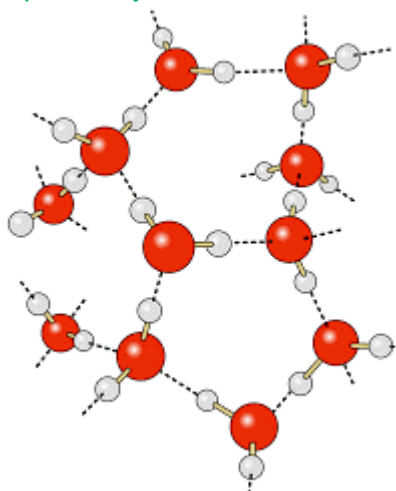

Obr. 1 Solvatace chloridového aniontu a sodného kationtu molekulami vody^[14]

- Co je to rozpustná a nerozpustná látka? Na čem to závisí? U rozpustné látky převažuje uvolnění energie při procesu solvatace nad spotřebou energie při rozpadu krystalové struktury. U nerozpustných látek opačně. Závisí to na druhu rozpouštěné látky a rozpouštědla. Obecně se polární či iontové látky dobře rozpouští v polárních rozpouštědlech, nepolární látky v nepolárních rozpouštědlech.
- Co je to polární a nepolární látka? Polární látky obsahují polární vazby, a tedy částečné náboje na jednotlivých atomech, molekuly se mohou natočit v a prostoru uspořádat tak, aby byly nesouhlasné póly blízko sebe. Nepolární látky obsahují pouze nepolární vazby a tento jev u nich nenastává.

Obr. 2 Molekula vody^[14]

Obr. 3 Uspořádání molekul vody^[15]

- Jak vznikne v roztoku sraženina? Sraženina vzniká, jestliže se v roztoku smícháním potkají ionty tvořící v daném rozpouštědle nerozpustnou látku. Například v roztoku chloridu sodného jsou ionty Na^+ a Cl^- , v roztoku dusičnanu stříbrného jsou ionty Ag^+ a $(\text{NO}_3)^-$. Obě tyto látky jsou rozpustné. Zkombinujeme-li ionty Ag^+ a Cl^- , vzniká nerozpustný chlorid stříbrný.
- Jak vypadá? Sraženina znamená, že obsah zkumavky není čirý, průhledný, ale je zakalený (tvoří se krystalky nerozpustné látky).

- Jak odhalit, které ionty jsou v neznámých roztocích? Navrhněte postup. Vyzkoušíme postupně reakce kombinací aniontů a kationtů, zapíšeme do tabulky vznik barevných sraženin. Ověříme reakcí jiných látek se stejnými ionty, které látky sraženina patří.

Příklad: V reakci $\text{AgNO}_3 + \text{NaCl} \rightarrow \text{NaNO}_3 + \text{AgCl}$ vzniká bílá sraženina. Může to být teoreticky AgCl nebo NaNO_3 . Která látka to je ve skutečnosti, můžeme zjistit buď vyhledáním na internetu (zjistíme, že AgCl je bílá **nerozpustná** látka, zatímco NaNO_3 bílá **rozpustná** látka) nebo třeba reakcí AgNO_3 s KCl (vznikne opět bílá sraženina, může za to tedy chlorid stříbrný).

Řešení tabulky

aniont kationt	Cl^-	$(\text{OH})^-$	$(\text{SO}_4)^{2-}$	$(\text{CO}_3)^{2-}$	$(\text{CrO}_4)^{2-}$	$[\text{Fe}(\text{CN})_6]^{3-}$	$[\text{Fe}(\text{CN})_6]^{4-}$	$(\text{SCN})^-$
Na^+	čirý roztok	čirý roztok	čirý roztok	čirý roztok	žlutý roztok	žlutooranžový roztok	slabě žlutý roztok	čirý roztok
Cu^{2+}	světle modrý roztok	světle modrá sraženina	světle modrý roztok	světle modrá sraženina	žlutohnědá sraženina	hnědá sraženina	hnědá sraženina	zelenohnědá sraženina
Al^{3+}	čirý roztok	bílá sraženina	čirý roztok	bílá sraženina	sytě žlutá sraženina	žlutý roztok	čirý roztok	čirý roztok
Ag^+	bílá sraženina	hnědá sraženina	bílá sraženina	bílá sraženina	hnědočervená sraženina	žlutohnědá sraženina	slabě žlutá sraženina	bílá sraženina
Ba^{2+}	čirý roztok	bílá sraženina	bílá sraženina	bílá sraženina	žlutá sraženina	žlutý roztok	čirý roztok* ¹	čirý roztok* ¹
Pb^{2+}	bílá sraženina	bílá sraženina	bílá sraženina	bílá sraženina	sytě žlutá sraženina	slabě žlutá sraženina	bílá sraženina	čirý roztok* ¹
Fe^{2+}	slabě světle zelený roztok	zelená sraženina	světle zelený roztok	světle zelená sraženina	rezavá sraženina	tmavě modrá sraženina	čirý nebo slabě zelený roztok* ²	čirý roztok* ²
Fe^{3+}	žlutý až rezavý roztok	rezavohnědá sraženina	rezavý roztok	rezavá sraženina	hnědá sraženina	žlutý až rezavý roztok* ²	tmavě modrá sraženina	krvavý roztok
K^+	čirý roztok	čirý roztok	čirý roztok	čirý roztok	žlutý roztok	žlutý roztok	čirý roztok	čirý roztok

*¹ rozdíl oproti fotografii je způsoben předchozím znečištěním kapkovací destičky

*² rozdíl oproti fotografii je způsoben tím, že v roztocích železitých iontů je vždy přítomno malé množství železnatých a obráceně, vzorky proto reagují podobně, ačkoliv by neměly

Pozn.

č. znamená červená krevní sůl, iont $[\text{Fe}(\text{CN})_6]^{3-}$

žl. znamená žlutá krevní sůl, iont $[\text{Fe}(\text{CN})_6]^{4-}$

Obr. 4 Provedení srážecích reakcí na kapkovacích destičkách (zdroj: autorka)

Řešení identifikace neznámých vzorků

FeSO₄: Roztok má mírně zelený nádech, to je vodítkem pro identifikaci Fe²⁺, potvrdíme reakcí s K₃[Fe(CN)₆], kdy vznikne tmavě modrá sraženina. Síranový aniont identifikujeme reakcí s barnatou či olovnatou solí (tvoří se bílá sraženina), od uhličitane odlišíme přikápnutím HCl (nešumí, uhličitane by šuměl uvolněním CO₂).

CuCl₂: Roztok má modrý nádech, to je vodítkem pro identifikaci Cu²⁺, potvrdíme to reakcemi s hydroxidem či uhličitane (vzniká světle modrá sraženina) a reakcí s chromane (vzniká žlutozelená sraženina). Chloridový aniont identifikujeme reakcí s olovnatou či stříbrnou solí (vznikají bílé sraženiny).

Al₂(SO₄)₃: Roztok je bezbarvý, pro určení kationtu musíme tedy vyzkoušet všechny reakce s anionty. Bílé sraženiny při reakcích s chloridem a síranem a fakt, že při reakcích s hydroxidem a uhličitane sraženiny nevznikají, odhalí hliník – žádný z nabídnutých kationtů takto nereaguje. Síran identifikujeme stejně jako v předchozím případě.

Samozřejmě můžeme zařadit i další látky, např. uhličitany, jodidy, bromidy, fluoridy, amonné soli a další, jak mezi zkoumací činidla, tak i mezi „utajené“ vzorky.

Zdroje:

1. Bezpečnostní list FeCl₂ https://www.pentachemicals.eu/soubory/bezpecnostni-listy/chlorid_zeleznaty_tetrahydrat.pdf
2. Bezpečnostní list FeCl₃ https://www.pentachemicals.eu/soubory/bezpecnostni-listy/chlorid_zelezity_bezvody.pdf
3. Bezpečnostní list NaOH https://www.pentachemicals.eu/soubory/bezpecnostni-listy/hydroxid_sodny_pecky.pdf
4. Bezpečnostní list CuSO₄ <https://www.identipack.com/sites/default/files/documents/SDS%20sheets/SDS%20CS%20Siran%20Mednaty%2010-20%20procent.pdf>
5. Bezpečnostní list Na₂CO₃ https://www.pentachemicals.eu/soubory/bezpecnostni-listy/uhlicitan_sodny_dekahydrat.pdf
6. Bezpečnostní list AlCl₃ https://www.pentachemicals.eu/soubory/bezpecnostni-listy/chlorid_hlinity_bezvody.pdf
7. Bezpečnostní list AgNO₃ https://www.pentachemicals.eu/soubory/bezpecnostni-listy/dusicnan_stribrny.pdf
8. Bezpečnostní list K₂CrO₄ https://www.pentachemicals.eu/soubory/bezpecnostni-listy/chroman_draselny.pdf
9. Bezpečnostní list Ba(NO₃)₂ https://www.mach-chemikalie.cz/images/download/old_file/69/dusicnan_barnaty.pdf
10. Bezpečnostní list Pb(NO₃)₂ https://www.mach-chemikalie.cz/images/download/old_file/76/dusicnan_olovnaty.pdf
11. Bezpečnostní list KSCN https://www.pentachemicals.eu/soubory/bezpecnostni-listy/thiokyanatan_draselny.pdf
12. Bezpečnostní list FeSO₄ https://www.mach-chemikalie.cz/images/download/old_file/352/siran_zeleznaty.pdf
13. Bezpečnostní list CuCl₂ https://www.mach-chemikalie.cz/images/download/old_file/164/chlorid_mednaty_dihydrat.pdf
14. Obr. 1 Solvatace sodného kationtu molekulami vody
Obr. 2 Molekula vody http://chemie.gjn.cz/okruhy/3_2_3_Voda.html
15. Obr. 3 Uspořádání molekul vody
<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wasserstoffbr%C3%BCckenbindungen-Wasser.svg>